

כתובת על עמוד של בית-כנסת מחברה

מאת משה שוכה

בשנת 1931 מסר מר רדינג, אחד מפקידי משרד סידור הקרקעות של ממשלת ארץ-ישראל שבעזה לומר עורי, מפקח מחלקת העתיקות, שבר אבן שנמצא בחברה. לדבריו יתכן שהאבן נמצאה בשעת חפירת באר בכפר. האבן נרשמה בבית-הנכות הממשלתי, שבו היא נשמרת, תחת מס' 10596 I (מס' התצלום—20.404). מנהל מחלקת העתיקות הואיל בטובו להרשותני לפרסם את הכתובת, ובוזה איפשר לי להשלים את דיוני על כתובות יהודיות מסביבה זו⁽¹⁾.

האבן עצמה קטע ודאי של גורת עמוד; גבהה 16 ס"מ, רחבה—15 ס"מ ועבייה—11 ס"מ. העמוד נחצב באבן-גיר מקומית כפי הנראה, וקטרו בעודו שלם היה כ-48 ס"מ, דבר הלמד מעיקום פני האבן היום. האבן שבורה מכל עבריה, ואף השטח שעליו חרותה הכתובת נפגם גם הוא בנקישות שחיבלו חלקי אותיות. אף-על-פי שבנסיבות אלה קשה לברר בוודאות את מהותן של כמה מן האותיות, מכל-מקום מן הראוי לפרסם את הכתובת משום שהיא מלמדת על חברה⁽²⁾. וזה—מה שאפשר להכיר באבן בקירוב⁽³⁾:

1. — — —
2. יודובן
3. ובשן
4. ותק

תעתיקים, שהרי אין לדבר על תעתיק אחד ודאי, אציע לאחר שאבאר את עקבות האותיות⁽⁴⁾.

מש' 1 נשאר רק שריד של קו אחד שאין לפרשו. על-כף-פנים נכר כי לפנינו שרידי ארבע שורות (לכל-הפחות) שהן מאמצע השורות, וטעונות הן השלמה מראשן ובסופן. ש' 2 אינה ברורה כלל. האות הראשונה יכולה להיות יו"ד או ו"ו; השנייה—נו"ן או ו"ו; האות השלישית ודאית ללא ספק, והיא דל"ת; האות שאחריה קשה לקרוא בוודאות, שכן פני האבן הותזו כאן בנקישה: אפשר לשער כי זו וי"ן או נו"ן; נו"ן היא אולי גם האות האחרונה; וזו שלפניה—בית ודאית. בש' 3—בראשה ניכר שריד של חלקה השמאלי של ה'. שריד האות האחרונה אינו ניכר די צרכו; יתכן שאין זו אלא נו"ן, אף-על-פי שצורתה שונה במקצת מזו

(1) ר' לעיל, ע' 26 ואילך.

(2) ע' לוח ב'; אמנם התצלום עשוי להקנות רושם כללי מן הכתוב, אך אינו יכול לשמש יסוד

לדיון מספיק, כאשר נוכחתי לדעת לאחר שהשוותיו אל האבן עצמה.

(3) מדגיש הנני כי כל אות נקודה עליה קריאתה מסופקת.

(4) חייב אני תודה לחברי שמואל ייבין, שהואיל לעזור לי בבירור צורות האותיות ובנסיון

של האות השנייה בש' 2. אמנם, יש אשר תימצאנה צורות שונות של נו"ן באותה הכתובת עצמה⁵. האותיות שבין שתי אלה ודאיות: ביי"ת ושי"ן.

בקריאתן של אותיות הש' 4 אין ספק.

לכן אפשר לחשוב על הצעות הקריאה הבאות של הכתובת, שאני מציען מתוך הסתייגות רבה ומתוך הכרה ברורה, שאין אלה אלא אפשרויות קריאה בלבד, שאמיתותן אינה ניתנת להוכחה ודאית:

יִן דֹּבֵן	או	יִדֹן בֵּן
הבשנ		הבשנ
ותק		ותק

אם מותר לנסות ולהשלים, אולי יש לחשב על כגון זה (לפי הצעת הקריאה הראשונה):

[דכיר לטב ---]

--- [יִדֹן⁶ בֵּן ופלוני ---

--- [הבשנני דעבד ?

הדו עמודה?⁷ ותקן?]

הצעת הקריאה השנייה, אם יש להביאה בחשבון בכלל, מאפשרת להניח ש... אין הוא סוף שם פרטי למשל [חנן]⁸. המלה בן בכתובת ארמית גם היא בלתי רגילה. על-כף פנים ברור שלפנינו כתובת נדבה, שבה מכבדים נדבן, שתרם את העמוד או חלק אחר של בניין בית-הכנסת שבחברה. איש בית-שאן בחברה אין בו פליאה, שכן נהגו להדגיש את מוצאו של נפטר (מבית-שאן). כעדות תשמשנה כתובות הגלוסקמאות הבאות: אמיה הבשנית (*Ἀμμία Σκυθοπολίτισσα*)⁹; חנין הבשני (*Ἀνὶν Σκυθοπολίτης*)¹⁰; וכן פפיס הבשני¹¹. כתובות של נדבנים על עמודים בבתי הכנסת אינן דבר נדיר. בכפר נחום מצויות שתיים, אחת יוונית¹² ואחת ארמית¹³; כתובת נדבן על כותרת של עמוד נשתמרה לנו בבית-גוברין: דיבנ[ה] הדין עמודא ליקרה דכנישתא¹⁴.

5) השווה למשל הכתובת הארמית מחמה (Sukenik, *The Ancient Synagogue of El-Hammeh*, pp. 40 foll.). יש לשים לב אל הנו"ן שבש' 4 במלה חתנה, שהיא עגולה וכמעט מחוסרת זווית ואל הנו"ן שבש' 5, באותה המלה, שהיא קצרה יותר ונטוית זווית; ובש' 6 באות שתי הצורות זו על-ידי זו במלה חנינה. אם כי עבודת הפסיפס משנה את הצורות במידת-מה, אפשר להכיר קרבת-כתב מסויימת בין הכתובת הנדונה בזה ובין הכתובת הנ"ל מחמת גדר.

6) כפי שנועד לי שיער גם המנוח פרופיסור קליין ז"ל, כשראה פעם את תצלום האבן, שיש לקרוא יודן.

7) השווה למשל כתובות עמודים מכפר נחום ומבית-גוברין (Sukenik, *Ancient Synagogues*), (p. 72).

8) שקלנו גם את אפשרות הקריאה יִדֹן; אם נכונה היא יש להניח שלפני המלה כן היו שורות אחדות שבהן נרשם שמו של המנדב ועוד איזה פועל אחר. מכל מקום יש לשים לב לכך שהרי"ש מסופקת מאוד מאוד — ביי"ת והאות שלאחריה קשות להשלמה.

9) ר' קליין, קורפוס, מס' 11, עמ' 20.

10) ר' שם, מס' 12^{ab}, עמ' 20. 11) ר' שם, 13^c.

12) ר' ספר היישוב א', ע' 94, מס' 5 = לוח י"ד, מס' 2.

13) ר' ספר היישוב א', ע' 94, מס' 4 = לוח י', מס' 3.

14) ר' ספר היישוב א', ע' 13; סוקניק, שם, עמ' 72.